

Lars Hermanson & Auður Magnúsdóttir (red.): *Medeltidens genus. Kvinnors och mäns roller inom kultur, rätt och samhälle. Norden och Europa ca 300-1500*. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg Universitet: Göteborg 2016.

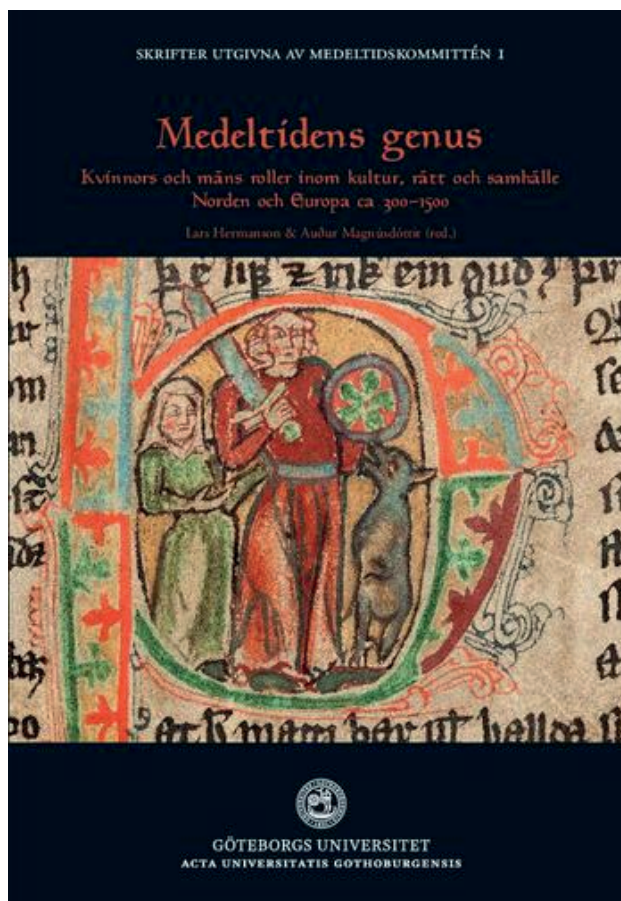
Ett mångvetenskapligt verk om medeltida genus har verkligen varit efterlängtat och på så vis fyller *Medeltidens genus* ett tomrum. Antologin är indelad i tre teman; Kvinnor som kulturbärare, Rätt och kön, samt Kön och social organisation. Genomgående tas också flera av genushistoriens viktigaste begrepp, så som 'agens' och 'privat versus offentligt', upp till diskussion i olika kontexter, och 'kön' och 'genus' som föränderliga, dynamiska kategorier får tillbörlig plats.

Antologin öppnas av en inledning av redaktörerna Lars Hermansson och Auður Magnúsdóttir. Inledningen beskriver mycket bra den medeltida genushistoriens utmaningar och det nuvarande forskningsläget, och är på så vis en givande introduktion för den oinvigde.

Därifrån beskriver tre artiklar kvinnliga kulturbärare, i form av drottning Margareta Fredkulla, drottning Eufemia och sierskan

Proba. Ulla Hastrup och John H Linds artikel om drottning Margareta Fredkullas roll som politisk makthavare och mecenat för 1100-talets tidiga bysantinska kyrkokonst är ett tvärvetenskapligt samarbete mellan konsthistoria och historia. De lyfter fram betydelsen av att behandla flera olika sorters källor, särskilt för äldre skandinavisk historia där de skriftliga källorna är få, och visar på Margareta Fredkullas många kontakter med den ortodoxa kultursfären. Även om artikeln är en synnerligen intressant genomgång av bysantinskt inflytande i tidig dansk kyrkokonst och ett lysande exempel på vikten av tvärvetenskapliga perspektiv så saknar jag ibland ett fördjupande av genusaspekten. Genus får inte reduceras till att det handlar om en drottning och jag hade gärna sett hur det specifika i Margareta Fredkullas position som kvinna lyftes till diskussion.

I Henriette Mikkelsen Hoels artikel om drottning Eufemia och Sigrid Schottenius Cullheds artikel om den romerska sierskan Proba kommer genusperspektivets brytning med tidigare forskning fram. Mikkelsen Hoel menar att Eufemiavisorna inte översattes som en konsekvens av drottning

Eufemias svärmeri för den svenske hertig Erik. Istället framhålls möjligheten att översättningarna gjordes för drottning Eufemias dotter, Ingeborg (som sedan kom att gifta sig med hertig Erik) i en politiskt motiverad, välövertvägd strategi att dels hedra dotterns nya hemland och dessutom ge dottern undervisning i svenska språket. Schottenius Cullhed diskuterar Probas dikt Cento Vergilius, och visar hur dikten ingalunda var ett litterärt verk av sämre kvalitet, utan tvärtom visar på författarinnans kännedom om både klassisk litteratur och kristendomen. Proba var inte, som tidigare forskning framhållit, en konservativ kvinnlig röst utan rörde sig i nya genusordningar och kom genom sin popularitet att få betydelse för den tidigmoderna läsningar. I temat om rätt och kön, diskuterar Auður Magnúsdóttir synen på våld utfört av och mot kvinnor i såväl lagar som i sagor och kombinerar på så vis olika former av källor för att nå en bredare bild av genusrelaterat våld på Island. Hon menar att våld mot kvinnor förvisso var en del av den medeltida politiken, men också att grovt våld mot kvinnor var förkastligt och att våldet mot kvinnor generellt i sagalitteraturen inte var särskilt framträdande. Samtidigt visar lagmaterialet att det gjordes provisioner för sådant våld, liksom för potentiella kvinnliga våldsutövare.

Johan Zaini Bengtsson diskuterar den svenska lagstiftningen med särskilt fokus på hur sexualbrott påverkade barns rätt till arv. Zaini Bengtssons artikel är ur ett genusperspektiv mycket intressant, men tyvärr skaver en del av hans diskussioner mot vad tidigare forskning har visat. Till exempel skriver han att ett barn över sju år hade nått ”övermages’-status” och därmed ”räknades som halvmyndig” (s. 159) och vid ett annat tillfälle likställer han ”den närmaste familjen” och ”den bilaterala släktkretsen” (s.163). En övermaga var i allmänhet en man under 15 år, även om en av de lagar Bengtsson själv använder – Äldre Västgötalagen – även håller kvinnor av alla åldrar som övermaga.¹ Den bilaterala släktkrets Bengtsson med stöd av Christer Winbergs mycket betydelsefulla bok *Grenverket* (1985) hänvisar till är ingalunda samma sak som den närmaste familjen, utan ett sätt att betrakta släktskap genom dubbla led – från både fader och moder. De synnerligen intressanta frågorna som Bengtsson tar upp hade kunnat underbyggas betydligt bättre genom att refereras till den forskning som gjorts i frågor om börd, arv och otillåtna sexuella kontakter tidigare. Jag saknar framförallt Maria Sjöberg och Mia Korpiola, där Sjöberg har varit banbrytande i synen på genus och arv, och Korpiola har vigt hundratals sidor åt äktenskapsbildande och sexualitet.²

Agnes S. Arnórsdóttir beskriver kristnandet av äktenskapet på Island 1200–1600 och lyfter fram både vad som är specifikt isländskt och hur utvecklingen ska förstås i ett större europeiskt sammanhang. Utgående ifrån äktenskapskontrakt diskuterar hon den kanoniska rättens fokus på samtycke som avgörande för äktenskapet, och hur reformationen kom att påverka. Hon följer kort och koncist förändringar i ritualer och formuleringar och kommer fram till att äktenskap kom att bli

¹ *Äldre Västgötalagen*, Tjuvabalken V, “[K]onae ær ovormaghi”. Se även Schlyters ordbok till medeltidslagarna, sökord ”ovormaghi”; Schlyter, *Ordbok till Samlingen af Sweriges Gamla Lagar*, Lund 1877.

² Se särskilt Maria Sjöberg, ’Kvinnans sociala underordning - en problematisk historia. Om makt, arv och giftermål i det äldre samhället’ *Scandia* 63:2 (1997); Mia Korpiola, *Between Betrothal and Bedding. Marriage Formation in Sweden 1200–1600*. Brill: Leiden 2009, och Mia Korpiola, ’Marrying off Sons and Daughters: Attitudes towards the Consent of Parents and Guardians in Early Modern Sweden’ in Grethe Jacobsen, Helle Vogt, Inger Dübeck, Heide Wunder (eds) *Less Favoured - More Favoured: Proceeding from a Conference on Gender in European Legal History, 12 - 19th Centuries*, Copenhagen 2005. Även Gudrun Andersson and Maria Ågren, ’Kvinnor och egendom under tidigmodern tid - forskningsläge och forskningsstrategier’ *Scandia* 62:1 (1996), 25–53.

en offentlig tillgivelse i betydelsen att även staten var inblandad. Artikeln baserar sig på Arnórsdóttirs doktorsavhandling och är mycket väl underbyggd, men jag saknar likväl referenser till annan forskningslitteratur, inte minst för att den som är intresserad ska kunna hitta vidare.

Den avslutande delen handlar om kön och social organisation och innehåller tre mycket olika artiklar. Björn Bandliens artikel om kön och gränsland är kanske den mest teoretiska, och behandlar hur de föränderliga kategorierna manlighet och kvinnlighet relaterar till både ett fysiskt och ett mentalt konstruerat landskap, utgående från Island. Bandlien diskuterar hur en del gränsöverskridande kunde vara acceptabelt, så som när Oden sejdade – ett strikt kvinnligt göromål – men också att vissa gränser inte fick överskridas utan allvarliga konsekvenser för en mans heder. Bandlien menar att kristnandet medförde att det hedniska blev en periferi där gränserna mellan manlighet och kvinnlighet försköts.

Lars Bisgaards artikel tar ett mer statistiskt grepp på kön, när han diskuterar gillen som mötesplats i 1400-talets Norden. Särskilt handlar artikeln om att kvinnor var betydligt bättre representerade och dessutom jämlikt deltagande i gillena, som en del av 'syskonskapet', än vad tidigare forskning har visat. I flera gillen var kvinnor rent av i numerärt överläge. Även om hans argumentation är övertygande skulle jag ha önskat att han förtydligade att det rör sig om ett urbant fenomen. Slutsatsen att "1400-tallets skandinav, mand som kvinde [har] været til fest i et gilde på et eller andet tidspunkt" (s. 240) känns en smula väl svepande, när 98 % av befolkningen var bönder vars kontakt med de urbana gillena nog kan sägas ha varit mycket begränsad.

Jessica Sundströms genomgång av sköldmörna, utgående ifrån de två foraldarsagorna *Völsunga* saga och *Hervarar* saga, tar ett nytt grepp genom att relatera sköldmöns normbrytande och äkten-skapets inflytande. En sköldmö som gifte sig anpassade sig till ett annat kvinnoideal, och blev mer passiv och underdånig när hon hittat en man som var henne värdig.

Medeltidens genus har många förtjänster, inte minst i det att den fyller ett tomrum. Dessutom är det mycket trevligt att man inte har översatt de olika artiklarna, utan att norska, svenska och danska alla är representerade. Överlag håller boken en hög språklig kvalitet, undantaget Magnúsdóttirs artikel som är onödigt tyngd av språkligt slarv. Bara i det sista stycket finns fyra ställen där hela ord utslutits, vilket givetvis påverkar läsningen. Geografiskt finns det en slagsida för Island, men den stör inte. Gärna hade jag dock sett att alla artiklarna följde samma struktur, med en inledning och avslutning. Med så skiftande ämnen ger det en bättre överblick och dessutom större möjligheter att använda både skilda artiklar eller hela antologin i undervisning.

Även om jag är benägen att applådera såväl redaktörerna som artikelförfattarna för deras insatser att knyta ihop så vitt skilda ämnen vill jag ändå tillstå att ansatsen är alltför bred. Att, liksom underrubriken säger, beskriva "kvinnors och mäns roller inom kultur, rätt och samhälle" i Norden och Europa från 300–1500 på 250 sidor låter sig knappast göras. Dessutom är det bara en artikel som står för den europeiska biten och som representerar tiden innan 1100-talet; Sigrid Schottenius Cullhed som har skrivit om sierskan Proba och 300-talets Rom. Schottenius Cullheds artikel är både välskriven och intressant, men utan dessa femton sidor hade redaktörerna istället fått en mycket mer stringent antologi, med ett välbehövligt fokus på Norden och ett mer lätthanterligt tidsspann på 1100–1500 (även om Arnórsdóttirs artikel ju sträcker sig till 1600-talet).

Charlotte Cederbom, FD
Department of Philosophy, History and Art Studies
University of Helsinki
charlotte.vainio@helsinki.fi